

Esat Âdil Müstecaplıoğlu¹

ÖZGÜR GÖKMEN

Şair, edebiyatçı, yayıncı, hukukçu, siyasetçi. 1946-1952 arasında kısa sürelerle faaliyette bulunabilmiş Türkiye Sosyalist Partisi'nin (TSP) kurucu genel sekreteri. Türkiye'ye özgü, yerli bir sosyalizm anlayışının ilk savunucularındandır. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru *Tan* çevresinde yer aldı. 1945'te *Tan*'da, daha sonra *Cün* dergisi ve *Gerçek* gazetesinde savunacağı görüşlerin bir kısmı, 1960 sonrasında Mehmet Ali Aybar tarafından daha sistematik olarak dile getirilecektir. Esat Adil'in ardından, Aziz Nesin, "siyasal tarihimizde çok önemli bir yeri olması gerekir; vardır demiyorum, gerekir diyorum" diye yazar. Unutulmuşluğunun, değerinin Türkiye solunda takdir edilmemesinin ardında yatan temel sebep TKP geleneği tarafından dışlanmış olmasıdır.

1904'te Balıkesir Balya'ya bağlı Müstecap köyünde doğdu. Müderris, şair, müzisyen ve âlim Müstecabizade Hafız Adil Efendi'nin oğlu, mutlakiyet devrinin İzmir'de yetişen son şairlerinden Müstecabizade İsmet'in akrabası. İlköğrenimini Balıkesir'de yaptı. Ticaret okumak üzere İstanbul'a gitti, tamamlayamadan Balıkesir'e döndü. 1924'te Adliye Vekaleti hesabına okumak üzere Ankara Hukuk Fakültesi'ne girdi. Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'ni kurdu ve bu cemiyet ile Millî Türk Talebe Birliği Merkezi Büro reisliklerinde bulundu. 1928'de mezun oldu. Tayin edildiği Kemah Müddei Umumiliği yerine, kendi hesabına okumak üzere Brüksel Hukuk Fakültesi'ne gitti. Belçika Türk Talebe Cemiyeti Reisliği yaptı. Mezuniyetinin ardından 1932'de Balıkesir'e döndü. Aynı senenin sonunda Cumhuriyet Halk Partisi'ne kaydoldu. Balıkesir'de, Halkevi kuruculuğu ve reisliği, İdman Mıntıkası Müfettişliği ve İdman Yurdu Reisliği ile CHP Vilayet İdare Heyeti, Vilayet Dalmi Encümeni ve Belediye azalığı yaptı. 1943'te yeniden seçilecek Balıkesir mebusluğu için CHP Genel Sekreterliği'ne müracaat etti. Devlet memuriyetinden istifa edene dek Kemah Müddei Umumiliği, Temyiz

cak sosyalizmin tesis edeceği (İçtimai Demokrasi) içinde muhadderatlarına bizzat hâkim ve sulh-ü saadete nâil olacaklardır" (Sadrettin Celâl [Antel], *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm*, Aydınlık Kütüphanesi, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, 1921).

Sadrettin Celâl'in metni kaleme aldığı tarihle bugün arasında geçen seksenbeş yılı aşkın zaman içinde, Türkiye'de sol düşünün büyük çoğunluğu açısından ortaya çıkan en önemli fark, *İçtimai Demok-*

rasi tabirinin yerini *Sosyalist Demokrasi*'nin almasıdır. Marx'ın devrimi tanımlamak için kullandığı tabirlerden biri olan "Toplumsal Demokrasi" veya Osmanlı Türkçesiyle "İçtimai Demokrasi" tabirinin ömrü Türkiye sosyalist düşününde çok kısa oldu. Bunun temel nedeni, II. Enternasyonal içinde ortaya çıkan ayrılıktır. "Toplumsal Demokrasi" kavramının, Bolşevik devrim ve parti anlayışına karşı çıkan sosyal demokrat yaklaşımları çağrıştırıyor olması, bu tabirin sosyalist dü-

Mahkemesi Baş Müddei Umumi Muavinliği, Edirne Yeni Cezaevi Müdürlüğü, Bursa ve Kocaeli Müddei Umumi Muavinliklerinde bulundu. 1946'da genel sekreterliğini üstlendiği TSP aynı sene içinde kapatılmış, 1948'de aklanmış ve Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesinin ardından 1950'de tekrar faaliyete geçmiştir. Esat Adil, DP döneminde de kovuşturmaya uğrayan ve kapatılan TSP hakkındaki nihai beraat kararını göremeden 1958'de öldü.²

Esat Adil'in 1923-1928 arasındaki ilk dönem yazıları Aydın Ayhan tarafından derlenmiş, yeni harflere çevrilererek üç bölüm olarak yayımlanmıştır.³ Bunlar arasında, Balıkesir'de yayımlanan *Zafer-i Millî*'de çıkan çok az sayıda yazıdan sadece biri Esat Adil'in sonraki senelerde şekillenecek toplumsal kaygılarını ve siyasal eğilimini ele verir niteliktedir. I. Meclis'in kendini feshetmesinin ardından yapılacak seçimler öncesinde yazıldığı anlaşılan "Köylü"⁴ başlıklı bu yazıda, işgal altında sefil olan köylünün o gün de harap bir halde olduğu vurgulanmakta, köylünün saadetinin temini ve halkçılık mevhumlarının idrak edilebilmesi için yeni mebuslar bu hususta ibraz-ı faaliyete davet edilmektedir.

Esat Adil'in önderliğindeki kısa ömürlü TSP, faaliyetlerinin ağırlığını işçi sınıfının politik bilinçlenmesini sağlayacak örgütlenmeye vermeye çalışmıştı.

Esat Adil, Ankara Hukuk Fakültesi'ne devam ettiği yıllarda Balıkesir'de yayımlanan *Çağlayan* ve *İrmak* dergileri içinde yer alır. Neşriyat müdürlüğünü üstlendiği *İrmak*'ta millet, mefkûre, mefkûre ihtiyacı, dil birliği, millî edebiyat konuları üzerinde duracaktır.⁵ Esat Adil'in bu erken dönem yazıları, Ke-

şün üzerindeki cazibesini yitirmesine yol açtı. 1920'lerden itibaren, kendilerini Bolşeviklere yakın hisseden sosyalistler, hemen hemen her yerde "burjuva demokrasisi"nin karşısına "sosyalist demokrasi" kavramını çıkarmayı tercih ettiler. Bunu yaparken, demokrasinin kendi içinde anlamı olan bir özü olmadığı, kullanıldığı amaca göre anlamının ve içeriğinin değişebileceği fikrini de kabul etmiş oldular. Bunu zımnen kabul etmekle kalmayıp, açık biçimde savunan sosyalistler, komü-

nistler, hem iki dünya savaşı arasında, hem de Soğuk Savaş döneminde çoğunluklardı. Türkiye'de buna, otoriter yönetim geleneğinin, sosyalistler dahil olmak üzere, tüm elitler üzerindeki güçlü etkisi ve iradeci, tepeden inmece bir değişim anlayışının "halk için, halka rağmen" yapılacak reformları gerekli ve meşru görmesinin etkisi ilave oldu.

Burjuva demokrasisinin yetersizliğini vurgulayıp, hakiki demokrasinin sosyalizmle gerçekleşebileceğini iddia etmesi-

malist halkçılığın etkisi altındadır. 15 Şubat-15 Kasım 1928 tarihleri arasında yayımlanan *Irmağ*'ın hedefi, "edebî harsımızı faal kılabilmek ve millî edebiyatımızın teşekkül ve tekâmülüne hizmet etmek" olarak açıklanır. Esat Adil, bunun için halk kültürünün köklerine yönelmek gerektiğini yazar; fakat, halk edebiyatını millî hars açısından divan edebiyatına tercih edenler safında yer almaz. Millî edebiyat, bunlar arasında bir tercih yapılarak değil, ikisinden de istifade edilerek oluşturulmalıdır.⁶ "Millî harsımıza müteallik anane, adet ve örflerimizi arayıp bulmak ve bilmek, bugün kısmen unutulmuş, kısmen terk edilen ve son devirlerini yaşayan mevzii veya umumî sanaimizin mahiyetini, vasıflarını, hususiyetlerini tespit etmek"⁷ derginin gayeleri arasındadır. Millî hars hazinelerinin "vatandaşlarımızdaki topluluğun ilmen tarifine sığar bir millet haline gelebilmesi için" gerekli olduğu görüşündedir.⁸

Esat Adil'in sol siyasal eğilimleri, sosyalizmle tanıştığı Brüksel yıllarından sonraki faaliyetlerinde ortaya çıkmaya başlar. CHP'ye kaydolduktan sonra Vilayet İdare Heyeti tarafından 11 Aralık 1932'de kurulan Balıkesir Halkevi'nin reisliğine seçilir. Halkevi adına aylık kültür mecmuası *Kaynak*'ı çıkarmaya

başlar.⁹ *Kaynak*'ta Türk İnkılabı, hürriyet, ehliyetler üzerine yazacaktır. Asıl eleştirel tavrını "Cumhuriyet: Emeğe Hak Değere Hürriyet Getirir" lejantıyla 1933 güzünde çıkarmaya başladığı *Savaş* gazetesinde sergiler.¹⁰ CHP içindeki konumuna rağmen, *Savaş*'ta yazdığı yazılarda parti politikalarını ve yöneticilerini şiddetle yermekten kaçınmaz. Aynı dönemde, Grequyar Kulıçer'in *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm*'ini, sabık İtalyan Başbakanı Francesco Nitî'nin *Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasî*'sini çevirir, Brüksel'de verilmiş bir konferans dizisini Türkçeye aktarır, bunları İlim ve Hayat Serisi başlığı altında yayımlar.

1934'te, yıllar sonra cumhuriyet döneminin son örgütlü grevi diyeceği, Balya Karaaydın maden işçilerinin grevini destekleyecektir. Maden şirketi hakkında hükümetin dikkatini çekmek üzere *Savaş*'ta yaptığı yayının yanı sıra, gazetenin hasılatını grev sandığına yatıracak, grev komitesinin 14 maddelik taleplerinin maden şirketine karşı CHP tarafından desteklenmesini sağlamak üzere parti il başkanının değişmesini sağlayacaktır. Balya'da grev komitesiyle görüşerek Balıkesir üzerine bir açlık yürüşü başlatır. Yürüyüş üzerine Balıkesir Valisi şirket temsilcilerine "işçi ta-

nın üzerinden üç yıl gibi kısa bir zaman geçtikten sonra, Sadrettin Celâl'le Şevket Süreyya'nın birlikte yazdıkları broşürde dile getirdikleri görüş, demokrasi konusunda Türkiye'de sol düşünle Kemalizmin o yıllardan başlayıp bugüne kadar devam eden buluşma noktasını oluşturur:

"Memleketimiz şimdi bir sermaye terakkümü devri yaşamıyor. Memleket umumî bir fakirleşme ve sefilleşme halindedir. Bizde henüz proletarya değil, işsizler, ih-

tisassızlar, hülâsa 'lumpen proletarya' artıyor. Nasıl ki iktisadî inkişaf dediğimiz hallerde hakikî sanayî ve ticaret değil ihtikâr hâkim olmaktadır. Binaenaleyh bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer şekil kütleli hareketler için lâzım olan içtimai zemin henüz ve tabiatıyla teşekkül etmemiştir (...) Cumhuriyetin idâme ve muhafazası için yapılacak her hareket, hatta ne kadar şiddetli bile olsa doğrudur, terakkîpervâne, ileri bir harekettir" (Ş. S. Aydemir ve Sadrettin Celâl, *Lenin ve Le-*

leplerinin kabulü zaruretini bir hükümet emri olarak" bildirir, 17 günlük grev böylelikle sona erer.¹¹

Esat Adil, sadece Balya açlık yürüyüşündeki rolü nedeniyle değil, Savaş'ta yazdığı eğitim, toplumsal farklılaşma, İş Kanunu hakkındaki yazılarıyla da şimşekleri üzerine çekecektir. Halkçılığın halkın iktidar mevkiine fiilen getirilmesi olduğunu savunmakta, halkçılıkta eğitimin de bu ülküyü tahakkuk ettirecek olan halktan güzideler yetiştiren bir sisteme bağlı olduğunu söylemektedir. Cumhuriyetin eğitim sistemi, halkçı esaslardan mahrumdur; sokaklarda, dağ başlarında, köylerde tahsilden mahrum zekalar sönüp gitmektedir. Eğitim köklü bir hamle ile mutlaka halkçılaştırılmalı, hakiki halk güzidelerinin yetişmesine imkân verilmelidir.¹² Halkın en aşağı ve en yukarı tabakaları arasında başka hiçbir memlekette olmadığı kadar feci ve bariz bir duyuş ve yaşayış farkı vardır. Bir Macar köylüsü ile bir Macar münevveri arasında varolan müşterek bağlar ve düşünüş birliği, millî birlikle ilgili bir fikrin halka aşılmasındaki güçlükleri bertaraf etmekte; oysa Türkiye'de, Simav dağlarındaki bir köylü vatandaşla, bir Balıkesirli ve bir İstanbullu vatandaş arasında düşünüş, duyuş ve yaşayış bakımından

hiçbir münasebet bulunmamaktadır. Kafa ile beden arasındaki ayrılık giderilmeli; köklü hamleler ile halk münevver vatandaş seviyesine yaklaştırılmalı; inkılâp ve Cumhuriyet, fikrî ve maddî bir birlik arzemesi gereken millete mal edilmelidir.¹³

CHP'ye en ağır eleştirisini İş Kanunu üzerine yazdığı yazı ile yöneltir. Hükümet ve Meclis'in kanunu çıkarmakta gecikmesini ve tereddüdünü eleştirir, İktisat Vekilinin günde 14 saat çalıştırılan ve her türlü haktan mahrum tutulan Türk işçisine borçlu olduğunu yazar. İlköğretim mecburiyeti vardır, fakat şehirlerde 8 ila 14 yaş arası binlerce çocuk en ağır hizmetlerde kullanılmaktadır. İş Kanunu'na dayanmayan bir ilköğretim Kanunu'nun uygulanması mümkün değildir. İşçilerin mukadderatının toplum ve iktisatla olan ilişkisi, herhalde sermayenin ve patronun ilişkisinden daha şiddetlidir.¹⁴

Bu yayınlar üzerine Savaş ve başyazarı aleyhine Cumhuriyet Müddei Umumiliğince Matbuat Kanunu'nun 30 ve komünizm propagandasının sınırlarını çizen 40. maddeleri çerçevesinde dava açılır.¹⁵ Esat Adil davanın ardından Balıkesir Halkevi Reisliği'nden ayrılacaktır.¹⁶

Esat Adil'in sınıf temelli eleştirileri

nizm, Aydınlık Külliyyau, 1924, aktaran Suavi Aydın, "MDD'den Ulusal Sol'a Türk Solunda Özgücü Egilim", Toplum ve Bilim, sayı 78, 1998).

Demokrasi ilkelerine sadık kalınarak bir toplumsal dönüşüm gerçekleştirilmek için gerekli toplumsal tabanın oluşmadığı, bu nedenle "asker-sivil-aydın zümrenin ulusal demokratik güçleri oluşturdukları" inancı, Türkiye'de Kemalistlerle sosyalistlerin büyük çoğunluğunun 1970 başlarına

kadar üzerinde hemfikir oldukları değerlendirilmelerden biridir. Bunun izlerinin 1990'larda hâlâ güçlü olduğunu, kendini sol olarak tanımlayan sivil toplum kuruluşları, yayın organları, siyasal parti ve sendikaların 28 Şubat askerî müdahalesi sonrasında takındıkları tavır ele verir.

Bu yaklaşım demokrasiye değil, genel olarak "ilerleme"ye ve çağdaşlaşmaya önem atfeder. Demokrat olmaktan ziyade pozitivisttir. Demokrasi ise, sosyalistler açısından araçsal bir kavramdır. Genellik-

Tan'da yazmaya başladığı dönemde belirginleşir. 1930'ların başında millî bütünlük adına eleştirdiği toplumsal farklılaşmayı, sınıf mücadelesi terimleriyle tartışmaya bu dönemde başlar. Çalışma Bakanlığı'nın iş hayatını düzenlemeye dönük çabaları çerçevesinde, Kemalizmin sınıfsız ve imtiyazsız cemiyet iddiasını eleştirir. Bakanlığın girişimlerini sınıf mücadelesini bertaraf etmeye yönelik afyonlu bir enjeksiyon olarak kınar. Emekçi halk kütlelerinin, kendi hak ve menfaatlerini hukuksal ve siyasal araçlarla koruma hürriyetinden kanunlarla mahrum edilmiş olduğunu açıkça yazacaktır.¹⁷

1945'te Sertellerle birlikte yeni bir parti kurulması girişiminde yer alacaktır. Kasım 1945'te, Hasan Tanrıkut, Aziz Nesin, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar, Sait Faik, Doğan Ruşenay, Behçet Atılğan, Fehmi Yazıcı, Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu, Şerif Hulusi'nin de aralarında yer aldığı yazarların katkısını alacak *Gün* dergisini yayımlamaya başlar. Yeni parti girişimi *Görüşler* dergisi yayımlandıktan sonra tertip edilen *Tan* baskını ile bertaraf edilince, Mayıs 1946'da çok partili dönemin ilk sosyalist partisi olan TSP'nin kuruculuğunu yapar ve genel sekreterliğini üstlenir.

Cumhuriyeti tam bir halk devleti haline getirme amacı güden TSP'nin ana ilkeleri, demokratlık; toplumsal ve iktisadi adaletsizliği ortadan kaldırmak, emek ve yetenekleri değerlendirmek üzere sosyalistlik; ülke, dil, iktisadi hayat, kültür ve anane beraberliğinin siyasal ve iktisadi tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak üzere milliyetçilik; hür, emperyalist ve istismarcı tecavüzlere karşı bağımsız fakat dayanışma içinde milletlerden oluşan bir dünya düzeni kurulması için beynelmilelçilik; barışçılık ve laiklik olarak tarif edilir. Parti, iktisadi ve içtimai durumu ne olursa olsun demokratça ve sosyalistçe bir düşünüş sistemine bağlı bütün aydınlarla, özellikle işçi, köylü, sanatkâr ve küçük sanatkâr ve küçük esnafın hayat ve menfaat beraberliğini temsil etmektedir.

TSP'nin parti programında belirgin olan millî ve bağımsız kimliği, *Gün* ve partinin yayın organı *Gerçek* gazetesinde yapılan yayınlarla da vurgulanır. Sosyalizm millî bir mesele olarak görülür. Esat Adil, TSP'nin Türkiye'nin özgüllüklerini göz önüne alarak sosyalizmi münhasıran bir işçi hareketi olarak algılamadığını ısrarla belirtmektedir. İşçi sınıfı, köylü ve küçük bur-

le devletin kendilerine yönelik baskılarını protesto etmek için kullandıkları bir savunma mevziidir. Bu anlamda demokrasi, bir mağduriyet halinin dışavurumu, bir şikâyet bahanesinin tutunduğu daldır. Bu savunma dönemlerinde, "ne sosyal demokrasi ne de diğer şekil kütleli hareketler için" gereken toplumsal zeminin henüz Türkiye'de oluşmadığı tezi bir yana bırakılır ve Türkiye toplumunda işçiler ve köylülerden oluşan aktif bir toplumsal öznenin varlığı hükümete hatırlatılır. Ör-

neğin, aynı Sadrettin Celâl'in, 12 Eylül 1922'de Halk İştirakiyun Fırkası'nın hükümet tarafından yasaklanmasını protesto eden metnin altında da, Komintern'in 3. Kongresi'ndeki Türkiye delegasyonu sekreteri olarak imzası vardır. "Burjuva efendiler" diye başlayan söz konusu metinde, "Bugünlerde Avrupa emperyalizmine karşı bir zafer kazandıran[ın], Türkiye'nin işçileri ve fakir köylüleri" olduğu belirtilmekte ve "Komünist Partisi bir varlıktır. Bu parti yasalara göre kurulmuş-

Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından 1946'nın Mayıs-Haziran aylarında kurulan ve Aralık 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile birlikte kapatılan TSP üyelerinin bir kısmı Harbiye Askeri Cezaevi avlusunda.

945

juvazinin inkılâpçı bir önderidir. Toplumsal mücadelenin itici gücü işçi sınıfıdır. Ancak işçi sınıfı ile köylüler arasında bir düşünce ve mücadele bağının kurulması şarttır. Parti bu üç esaslı halk kütlesini iktisadi ve toplumsal olarak birbirine bağlamak davasını güdecektir.

TSP ile kendisinden kısa bir süre sonra kurulan ve onunla benzer bir kaderi paylaşan TKP'li Şefik Hüsnü

Değmer'in Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) arasında yaşanan tartışma, iki partinin, örneğin sendikacılık anlayışlarındaki farklılıklara rağmen, ideolojik olmaktan ziyade, kişisel bir nitelik taşımıştır. Esat Adil, sosyalist kimliğine rağmen, TKP geleceğinden gelen bir siyasetçi değildir. TSP içinde yer alan Özdoğu, Börklüce gibi TKP'li isimler, o dönem TSP ile TSEKP arasında yaşananların, esasen

tur. Onu yasaklamaya hakkınız yoktur" diyerek devam etmektedir (bkz. *Ürün*, sayı 39, Eylül 1977). Avrupa emperyalizmine karşı bir zafer kazanılmasını sağlayan toplumsal özneler oldukları ilan edilen işçiler ve fakir köylüler, iki yıl sonra "lumpen proletarya" olarak vasıflandırılacak, demokrasi için gerekli toplumsal zeminin oluşmamış olduğunun somut örnekleri olarak sunulacaktır. Bu, daha ileri tarihlerde farklı konularda tekrarlanacak olan bir tavidir.

Üç yıl içinde ortaya çıkan görünüşte çelişkili bu yaklaşımların aslında iç tutarlılığı var. 1908'de yaşanan sınırlı tecrübe, Türkiye'de demokratik devrimin devletin dış güçler karşısında zayıf düşmesine ve içeride kozmopolitizme yol açtığı inancının son Osmanlı-Türk yönetici kuşağında güçlü biçimde yerleşmesine yol açtı. Bu inanca göre kozmopolitizm, emperyalist güçlerle yakın ilişki içinde olan gayrimüslim "işbirlikçiler"le, ülkeyi yeniden bölmek isteyen dış güçlerin emellerine

TKP içinde varolan kariyerizm ve buna yönelik bir muhalefetin sonucu olduğuna işaret ediyor. TSEKP programının hazırlanmasına katkıda bulunmuş, sonraki değerlendirmelerinde her iki partiye karşı da nesnel kalmayı başaramamış, dönemin tanıklarından Abidin Nesimi, Esat Adil'i Türkiye'de sosyalist siyasetin bağımsız isimleri arasında sayar. Ne var ki o dönemde TKP'nin içeriden ve dışarıdan kendisine yönelttiği eleştiriler çok şiddetli olmuştur. Belki TKP'nin kendine yönelik tavrının da etkisiyle; fakat daha ziyade, yurtsever, yerli, bu topraklara özgü sosyalizm anlayışı, TSP'nin DP iktidarında da yoğun baskılara maruz kalmasıyla birleşince, Esat Adil'in 1950'lerin ilk yıllarındaki birtakım yazılarında anti-komünist bir eğilim ortaya çıkacaktır.

Gerçekten, Esat Adil'in erken dönem yazılarında olduğu gibi, artık siyaseten olgunlaştığı 1945'ten sonraki yazdıklarında da tekrar eden temalardan biri

yurtseverlik olmuştur. Ancak, onun Türkiye solu içinde belirleyici niteliği olan Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışı, arayışı, basitçe bu yurtseverliğin, hele hele milliyetçiliğin izdüşümü olarak algılanmamalı. Zira beynelmilelciğe karşı değildir, bağımsızlığa düşkündür. TSP kurulduktan sonra, sosyalizm anlayışını açıkladığı birçok yazısında, sıklıkla Britanya'daki toplumsal yapıya dayanan İşçi Partisi'yle, Türkiye'deki toplumsal yapıyı ve TSP programını kıyaslayarak Türkiye'de köylülüğün durumuna işaret eder. İşçi sınıfının önemini teslim etmekle birlikte, Türkiye'nin kendine özgü toplumsal koşullarını dikkate almayan bir sosyalizm anlayışının uygulanabilir olamayacağını savunmuştur. Avrupa'da Avrokomünizmin filizlenmeye yeni başladığı dönemde, Türkiye'de Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmden farklı bir sosyalizmin varolabileceğini söyleyen ilk yazıların Esat Adil ve çevresince kaleme alındığı unutulmamalı. □

DİPNOTLAR

1 Aleksandros Lamprou ve Levent Cantek'e teşekkür ederim.

2 1 Şubat 1943 tarihli Mebusluk Talebname-si, Balıkesir İli İçin Mebusluk Talebinde

alet olacak unsurların ülke içindeki varlığının sürmesi demektir. Daha sonra, Cumhuriyet'in kurulmasını izleyen dönemde, çoğu zaman anti-emperyalizm kılıfı altında kendini ifade edecek olan milliyetçilik için de kozmopolitizm, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü tehdit eden en önemli tehlikelerden biri olarak görüldü ve bu görüş kuşaktan kuşağa devrolarak, günümüze kadar geldi.

Bunun yanında, Türkiye sosyalist düşününe hâkim olan "ezilen ulus milliyet-

çiliği" tasarımı, siyasal anlamda liberal olan bir demokrasi anlayışını Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına yol açan etmenlerden biri, belki en önemlisi olarak algılayan Kemalizmle bu konuda bütünlüyle görüş birliği içinde oldu. Bu nedenle, 1910'da Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programında yer alan, tutarlı bir demokrasi anlayışını yansıtan ilkelerin çoğuna, 1920'den İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanan dönemde Türkiye sol düşünüyü sırt çevirdi. Çok partili ya-

- Bulunanların Listesi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 10/2/1943, Dosya: 1. Büro, Fon Kodu: 490.1, Yer No: 291.1171.4; Kararname, T.C. Maliye Vekaleti Hukuk Müşavirliği, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 18/10/1935, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 99.34.14; Kararname 13258, T.C. Adliye Vekaleti Zatişleri Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 18/10/1935, Fon Kodu: 30.11.1, Yer No: 143.38.4; Abdullah Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991)* (Balıkesir, 1992), s. 324.
- 3 Aydın Ayhan, "Esad Adil Müstecaplıoğlu'nun İlk Yazıları", *Yeni Haber*, 1994-1995. Dizi, Balıkesir'de yayımlanan *Yeni Haber* gazetesinin 27. yılına armağan olarak Ocak 1994'te yayımlanmaya başlar. Bu ilk bölüm, Esat Adil'in Balıkesir'de yayımlanmış *Zafer-i Milli* gazetesinde 1923-1924 senelerinde çıkmış ilk şiir ve makalelerini içermektedir. Yayını Mayıs 1995'te başlayan ikinci bölüm, 1924-1926 senelerinde *Dilek* ve *Çağlayan* dergilerindeki şiir ve düzyazılarını, Eylül 1995'te yayımlanan üçüncü bölüm ise 1928 senesinde *İrmak* dergisinde yer alan yazıları bir araya getirir.
 - 4 Aydın Ayhan, "Esad Adil Müstecaplıoğlu'nun İlk Yazıları", 1. Bölüm, 15-16, *Yeni Haber*, 1994.
 - 5 Ayhan, "Esad Adil Müstecaplıoğlu'nun İlk Yazıları", 3. Bölüm, *Yeni Haber*, 1995.
 - 6 Esat Adil; "İntikat: İddialar Eserler", *İrmak*, 1 Haziran 1928, s. 6-7'den aktaran Ali Duymaz, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Balıkesir Basınında Halk Edebiyatı ve Folklor Tartışmaları", II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu, 31 Mayıs-2 Haziran 2000, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
 - 7 Esat Adil, "Muhasebe", *İrmak*, 15 Mart 1928, s. 1-2'den aktaran Duymaz, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Balıkesir Basınında Halk Edebiyatı ve Folklor Tartışmaları".
 - 8 Esat Adil, "Halk Bilgisi Derneği", *İrmak*, 15 Nisan 1928, s. 1'den aktaran Duymaz, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Balıkesir Basınında Halk Edebiyatı ve Folklor Tartışmaları".
 - 9 19 Şubat 1933'te yayımlanmaya başlayan *Kaynak*'ın imtiyaz sahibi, CHP Balıkesir Vilayet İdare Heyeti Reisi ve Konya Milletvekili Tefik Fikret'tir (Sılay). Esat Adil, Kasım 1934'e dek *Kaynak*'ın neşriyat müdürü olarak kalır. Derginin yayımı 1949'a dek sürer. Bakınız: Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi*, s. 290-91.
 - 10 Savaş, 29 Ekim 1933-23 Nisan 1935 tarihleri arasında 429 sayı yayımlanır. Yurdakök, *Balıkesir Basın Tarihi*, s. 40-43.
 - 11 Esat Adil Müstecabi, "İşçi sınıfına pey sürenler", *Gerçek*, 5 Nisan 1950, s. 1, 4.
 - 12 Esat Adil, "Halkçılıkta Maarif", *Savaş*, 6 Temmuz 1934, s. 1.
 - 13 Müstecaplıoğlu, "Savaşçı Gözile, Cumhuriyette Seviye", *Savaş*, 6 Temmuz 1934, s. 1.
 - 14 Esat Adil, "Savaşçı Gözile, İş Kanunu", *Savaş*, 11 Temmuz 1934, s. 1.
 - 15 Savaş, 23 Temmuz, 20 ve 22 Ağustos 1934.
 - 16 Savaş, 23 Teşrinievvel 1934.
 - 17 *Tan*, 27 Temmuz 1945.

şama geçilmesini izleyen dönemde bunları araçsal amaçlarla ve temkinli biçimde benimsedi.

Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın 2 Eylül 1910'da *İştirak*'te yayımlanan programında yer alan, "her türlü intihabın bilâvasıta ve tey-i âm usulile icrası; - Matbuat ve içtimaat-ı umumiyeğe hürriyet-i kâmile verilmesi; - İdam cezasının ref'i; - Bir Osmanlı'nın Türkiye'nin her tarafında intibaha hakkı olması; - Vakt-i hazerde kuvve-i askeriyenin milislerden teşkili,-Teca-

vüzi bilûmum muharebelerden mücanebet olunması; - Talim ve tedrisin her sınıf-ı içtimaî için meccanen olması" gibi ilkelerin çoğuna (bkz. STMA, c. 6, s. 430), Türkiye sosyalistleri daha ileri tarihlerde itibar etmediler. Onun yerini, milliyetçi vurgusu ağır basan bir milli kurtuluşçuluk tavrı aldı.

Bu kopuşun ortaya çıkmasında rol oynayan etmenler arasında ikisi özellikle belirleyicidir. Birincisi, 1917 Bolşevik Devrimi sonrası değişen sosyalist tahay-